

# Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης

Τόμ. 2015, Αρ. 2 (2015)

Λειτουργίες νόησης και λόγου στη συμπεριφορά, στην εκπαίδευση και στην ειδική αγωγή: Πρακτικά 5ου Συνεδρίου



ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ  
ΤΟΜΕΑΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ Π.Τ.Δ.Ε.  
ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΨΥΧΟΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ  
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

## 5<sup>ο</sup> ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

19-21 Ιουνίου 2015

Υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού, Παιδείας και  
Θρησκευμάτων

« Λειτουργίες νόησης και λόγου στη συμπεριφορά,  
στην εκπαίδευση και στην ειδική αγωγή »

### ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2016

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

Παπαδάτος Γιάννης  
Πολυχρονόπουλου Σταυρούλα  
Μπιστιέτα Αγγελική

ISSN: 2529-1157

ΑΘΗΝΑ

## Η Αυτονομία των Ατόμων με Νοητική Υστέρηση

Αργυρώ Παπαδημητρίου, Ελευθερία Σαλμόντ

doi: [10.12681/edusc.342](https://doi.org/10.12681/edusc.342)

### Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπαδημητρίου Α., & Σαλμόντ Ε. (2016). Η Αυτονομία των Ατόμων με Νοητική Υστέρηση. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 2015(2), 1091–1095. <https://doi.org/10.12681/edusc.342>

# Η Αυτονομία των Ατόμων με Νοητική Υστέρηση

Αργυρώ Παπαδημητρίου<sup>1</sup>, Ελευθερία Σάλμοντ<sup>2</sup>

<sup>1</sup> Υποψ. Διδάκτωρ Ειδικής Αγωγής Π.Τ.Δ.Ε., Ε.Κ.Π.Α.,  
[argiopapad@yahoo.gr](mailto:argiopapad@yahoo.gr)

<sup>2</sup> Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών  
[esalmont@psed.duth.gr](mailto:esalmont@psed.duth.gr)

## Περίληψη

Η συγκεκριμένη εισήγηση περιλαμβάνει μια βιβλιογραφική παρουσίαση της αυτονομίας γενικά και της αυτονομίας των ατόμων με νοητική υστέρηση, πιο συγκεκριμένα, μιας δεξιότητας η οποία κατακτάται σε ειδικά εκπαιδευτικά πλαίσια μέσω της επαγγελματικής εκπαίδευσης.

Σκοπός είναι να απαντηθούν ερωτήματα και να γίνουν σαφή θέματα που αφορούν στην έννοια «αυτονομία». Αρχικά παρουσιάζεται ο ορισμός της αυτονομίας καθώς και τα χαρακτηριστικά μιας αυτόνομης συμπεριφοράς καθώς και γιατί είναι σημαντικό να κατακτηθεί αυτή η δεξιότητα από τα άτομα με νοητική υστέρηση και κατά πόσο επηρεάζει την επαγγελματική τους αποκατάσταση. Στη συνέχεια θα γίνει αναφορά στα αναλυτικά προγράμματα που εφαρμόζονται στην Ελλάδα σχετικά με την αυτόνομη διαβίωση και τι περιλαμβάνει η προ-επαγγελματική εκπαίδευση που παρέχεται στα ειδικά εκπαιδευτικά πλαίσια. Επίσης, παρουσιάζονται οι παράγοντες οι οποίοι καθορίζουν και συγχρόνως συμβάλλουν στην κατάκτηση της αυτονομίας.

Τέλος, γίνεται αναφορά στον καθοριστικό ρόλο που διαδραματίζει η συνεργασία μεταξύ εκπαιδευτικών και γονέων στην ομαλότερη ένταξη των ατόμων με νοητική υστέρηση τόσο στο κοινωνικό πλαίσιο όσο και στην ουσιαστική ανεξαρτησία αυτών.

**Λέξεις-κλειδιά:** νοητική υστέρηση, αυτονομία, μετάβαση

## Abstract

The current study includes a literature presentation of autonomy in general and the autonomy of people with mental disability, more specifically; a skill that is acquired through vocational training in special education and vocational training centers.

The aim of this structure is to answer questions and make clear issues which concern the concept of "autonomy". Initially, it is presented the definition of autonomy and the characteristics of an autonomous behavior and why it is important to be mastered this skill by people with mental disability and its affects in their vocational rehabilitation. Additionally, it refers to the curricula which are applied in Greece on independent living and what is involved in pre-vocational education provided in special education and vocational training centers. They are presented the factors which determine and simultaneously contribute to the conquest of autonomy, too.

Finally reference is made to the significant role of the cooperation between teachers and parents on smoother integration of people with mental retardation both in the society and their effective independence.

**Keywords:** mental disability, autonomy, transition

## **Αυτονομία**

Η αυτονομία των ατόμων με νοητική υστέρηση σχετίζεται με πολλούς τομείς της ζωής τους, όπως την λειτουργικότητα τους στην καθημερινή ζωή, τη δημιουργία κοινωνικών σχέσεων, τον ελεύθερο χρόνο και την εργασιακή τους ετοιμότητα. Ένα άτομο με νοητική υστέρηση θεωρείται αυτόνομο όταν λειτουργεί σύμφωνα με τις προτιμήσεις του και τις ικανότητες του και χωρίς την παρέμβαση των γονέων ή των κηδεμόνων (Field et al., 2003· Savard et al., 2013· Sims et Gulyurtlu, 2014· Wehmeyer, 1995· Wehmeyer et al., 1996· Wehmeyer et Schwartz, 1997· Wehmeyer et Schwartz, 1998· Wullink et al., 2009).

Καθοριστικό ρόλο στην κατάκτηση της αυτονομίας παίζει η στάση των γονέων απέναντι στα παιδιά τους. Η ενθάρρυνση που λαμβάνουν τα άτομα με νοητική υστέρηση από τους γονείς τους είναι σημαντική στην κατάκτηση της αυτονομίας. Όσο πιο ουσιαστική είναι η υποστήριξη των γονέων τόσο μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση νιώθουν τα άτομα αυτά (Hendey και Pascall, 2001). Αντιλαμβάνονται ότι έχουν ένα στήριγμα στο οποίο μπορούν να βασιστούν για να κατακτήσουν δεξιότητες απαραίτητες στη διασφάλιση της αυτόνομης διαβίωσης (Kozma et al., 2009).

Το κατάλληλα καταρτισμένο εκπαιδευτικό προσωπικό συμβάλλει στην προετοιμασία των ατόμων με νοητική υστέρηση στην κατάκτηση δεξιοτήτων που θα τους εξασφαλίσουν την αυτονομία στη ζωή τους. Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να βοηθήσουν τα άτομα με νοητική υστέρηση να έχουν μια ομαλή μετάβαση από τη σχολική ζωή στην ενήλικη και αυτόνομη πλέον ζωή, καθώς και να ενισχύσουν τον αυτοπροσδιορισμό τους (Wehmeyer et al., 2013). Επίσης, η συμμετοχή των ατόμων με νοητική υστέρηση στην κοινότητα σηματοδοτεί την κοινωνική τους ένταξη· προϋπόθεση για την επιτυχή κοινωνικοποίηση αποτελεί η δυνατότητα να προσαρμόζεται στις διάφορες εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής (Kozma et al., 2009).

## **Εκπαιδευτικά προγράμματα**

Η αυτονομία των ατόμων με νοητική υστέρηση αποκτάται μέσω της εκπαίδευσης που λαμβάνουν στα ειδικά εκπαιδευτικά πλαίσια. Σε αυτά εφαρμόζονται προγράμματα σπουδών με στόχο την απόκτηση προεπαγγελματικών δεξιοτήτων και επαγγελματικής κατάρτισης συμβάλλοντας στην προαγωγή του ατόμου και στην αυτοπραγμάτωση του, καθώς νιώθει ικανό να εργαστεί (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2003).

Τα αναλυτικά προγράμματα σπουδών που εφαρμόζονται στα ειδικά εκπαιδευτικά πλαίσια στοχεύουν στην πρόοδο και ένταξη του μαθητή με νοητική υστέρηση στη σχολική κοινότητα και στον καθορισμό μιας στοχοθεσίας που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες των μαθητών. Επιπλέον, έχουν σκοπό τη βελτίωση της μάθησης και της επίδοσης στο σχολείο, καθώς και της κοινωνικής και επαγγελματικής ζωής (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2004).

Οι μαθητές με νοητική υστέρηση διδάσκονται *«την ανταπόκριση στην επικοινωνία των άλλων, την επικοινωνία και αλληλεπίδραση με τους άλλους, την επιτυχή επικοινωνία με τους άλλους και την ικανότητα αυτοελέγχου και ελέγχου της συμπεριφοράς»* (ΥΠΕΠΘ, 2004, σελ. 5). Μέσω αυτών οι μαθητές με νοητική υστέρηση μπορούν να επιτύχουν την Κοινωνικοποίηση (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2004). Επιπλέον, μέσω της συνεργασίας οι μαθητές με νοητική υστέρηση μαθαίνουν να επικοινωνούν και να αποκτούν τρόπους συμπεριφοράς μέσω ποικίλων κοινωνικών καταστάσεων και αλληλεπιδράσεων (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2004). Αν κατακτήσουν αυτή τη δεξιότητα, είναι σε θέση να αναπτύξουν θετικές διαπροσωπικές σχέσεις όχι μόνο με τους συμμαθητές τους αλλά και με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2004).

Σημαντικό μέρος της εκπαίδευσης των ατόμων με νοητική υστέρηση αποτελεί η συναισθηματική οργάνωση. Χάρη σε αυτή μπορούν να αναγνωρίζουν τα συναισθήματα σε καταστάσεις στην καθημερινή ζωή καθώς και να εξασκούνται σε τρόπους διαχείρισης και μείωσης ανεπιθύμητων συμπεριφορών (π.χ. επιθετικής ή αυτοκαταστροφικής συμπεριφοράς) (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2004). Τέλος, απαραίτητες είναι όχι μόνο οι ακαδημαϊκές δεξιότητες, όπως είναι ο εμπλουτισμός του προφορικού λόγου με νέο λεξιλόγιο και η συμμετοχή στο διάλογο και η έκφραση αλλά και η εξοικείωση με την τεχνολογία και τους υπολογιστές (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2004).

### **Προεπαγγελματική εκπαίδευση**

Η προεπαγγελματική εκπαίδευση αποτελεί βασικό συστατικό στην κατάκτηση της αυτονομίας. Ενδεικτικά, μπορεί να περιλαμβάνει την ανάγνωση και κατανόηση του γραπτού και προφορικού λόγου, την εκμάθηση δεξιοτήτων και στρατηγικών της διαδικασίας της γραφής (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2004)· την εκμάθηση δεξιοτήτων για την εφαρμογή αριθμητικών πράξεων σε δραστηριότητες καθημερινής ζωής και συμμετοχή σε κάθε μορφή απλής οικονομικής συναλλαγής (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2004)· την εκμάθηση και διαχείριση της ώρας (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2004)· την απόκτηση δεξιοτήτων προσωπικής φροντίδας και εμφάνισης καθώς και τις δεξιότητες αυτοεξυπηρέτησης (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2003)· την κατανόηση και χρήση κοινωνικών κανόνων (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2004) και τις δεξιότητες για την κατάκτηση της ανεξάρτητης και ασφαλούς διαβίωσης (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2004).

### **Επαγγελματική Εκπαίδευση**

Οι Solberg and alt (2012) αναφέρονται στην αναγκαιότητα για πρόσβαση σε σχολικά προγράμματα, τα οποία θα βοηθήσουν τα νοητικώς υστερούντα άτομα να προετοιμαστούν επαγγελματικά και να αποκτήσουν δεξιότητες επικοινωνίας και συνεργασίας. Όσο λιγότερη εμπλοκή έχουν αυτά τα άτομα στην επαγγελματική εκπαίδευση τόσο μεγαλύτερη θα είναι η επαγγελματική τους αποτυχία και η ανασφάλεια που θα βιώσουν ως ενήλικες (Mc Laughlin et al., 2001· Solberg et al., 2012).

Η ενθάρρυνση των ατόμων με νοητική υστέρηση για επαγγελματική εκπαίδευση πρέπει να συνεχιστεί καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους, αφού αποσκοπεί όχι μόνο στην εξασφάλιση ενός επαγγέλματος αλλά και στην κατάκτηση επαγγελματικών και κοινωνικών δεξιοτήτων που θα βελτιώσουν τη ζωή τους (Gilmore et al., 2001· Pijl et al., 2014). Αντίθετα, η έλλειψη αυτών των δεξιοτήτων ευθύνεται σημαντικά για τη μη απόκτηση μιας θέσης εργασίας (Elksin et Elksin, 2001) και κατά συνέπεια στη μη κατάκτηση της αυτονομίας (Reiter, 2001). Καθοριστικός είναι ο ρόλος της κοινωνίας στην επαγγελματική αποκατάσταση των ατόμων με νοητική υστέρηση. Σύμφωνα με τους Hickson et Khemka (1999) η επαγγελματική αποτυχία αυτών των ατόμων οφείλεται στην αδυναμία της κοινωνίας να εξασφαλίσει θέσεις εργασίας.

Εν κατακλείδι, η ένταξη των ατόμων με νοητική υστέρηση στην ενήλικη ζωή και την αγορά εργασίας θα διασφαλίσουν την αυτονομία τους, μια επαγγελματική ταυτότητα, και την αναπτέρωση της ψυχολογίας τους. Συγχρόνως, θα συμβάλει στην ελάφρυνση του ψυχολογικού φορτίου των οικογενειών τους και την εξασφάλιση της διαβίωσής τους εντός του κοινωνικού συνόλου μετά τον θάνατό των συγγενών τους.

### **Βιβλιογραφία**

Elksin, N., & Elksin, K.L. (2001). Adolescents with Disabilities: The Need for Occupational Social Skills Training. *Exceptionality*, 9(1&2), pp: 91-105.

- Field, S., Sarver, D.M., Shaw, F.S. (November/December 2003). Self-Determination: A Key to Success in Postsecondary Education for Students with Learning Disabilities. *Remedial and Special Education, Volume 24, Number 6*, pp: 339–349.
- Gilmore, D.S., Schuster, J., Zafft, C., Hart, D. (Winter 2001). Postsecondary Education Services and Employment Outcomes within the Vocational Rehabilitation System. *Disability Studies Quarterly, Volume 21, Number 1*.
- Hendey, N., & Pascall, G. (2001). *Disability and Transition to Adulthood: Achieving independent living*. Pavilion Publishing/Joseph Rowntree Foundation, Brighton.
- Hickson, L., & Khemka, I. (1999). Decision Making and Mental Retardation. *International Review of Research in Mental Retardation, Volume 22*, pp: 227–265.
- Kozma, A., Mansell, J., Beadle-Brown, J. (May 2009). Outcomes in Different Residential Settings for People with Intellectual Disability: A Systematic Review. *American Association on Intellectual and Developmental Disabilities, Volume 114, Number 3*, pp: 193–222.
- McLaughlin, J., Monteith, M., Sneddon, H. (2001). A Long and Winding Road to Employment?: Disabled Young People in Northern Ireland Making The Transition to Adulthood. *Irish Journal of Applied Social Studies, Volume 2, Issue 3, Article 4*, pp: 36-55.
- Pijl, J. S., Frostad, p., Mjaavathn, E.P. (2014). Students with special educational needs in secondary education: are they intending to learn or to leave? *European Journal of Special Education, Volume 29, Number 1*, pp: 16-28.
- Savard, A., Joussemet, M., Pelletier, E.J., Mageau, A.G. (2013). The benefits of autonomy support for adolescents with severe emotional and behavioral problems. *Motivation and Emotion, 37(4)*, pp: 688-700.
- Sims, D. and Gulyurtlu, S.S.C. (2014). A scoping review of personalization in the U.K: approaches to social work and people with learning disabilities. *Health and Social Care in the Community, 22(1)*, pp:13-21.
- Solberg, V.S., Howard, K., Gresham, S., Carter, E. (2012). Quality Learning Experiences, Self-Determination, and Academic Success: A Path Analytic Study Among Youth With Disabilities. *Career Development and Transition for Exceptional Individuals, Volume 35, Number 2*, pp: 85-96.
- Wehmeyer, L. M. (1995). *The Arc's Self-Determination Scale: Procedural guidelines*. Arlington: The Arc of the United States a national organization on mental retardation, USA.
- Wehmeyer, M., Kelchner, K., Richards, S. (1996). Essential Characteristics of Self Determined Behavior of Individuals With Mental Retardation. *American Journal on Mental Retardation, Volume 100, Number 6*, pp: 632-642.
- Wehmeyer, M. & Schwartz, M. (1997). Self-Determination and Positive Adult Outcomes: A Follow-up Study of Youth with Mental Retardation or Learning Disabilities. *Exceptional Children, Volume 63, Number 2*, pp: 245-255.
- Wehmeyer, L.M. & Schwartz, M. (1998). The Relationship Between Self-Determination and Quality of Life for Adults with Mental Retardation. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities, 33(1)*, pp: 3-12.
- Wehmeyer, L.M., Palmer, B.S., Shogren, K., Williams-Diehm, K., Soukup, H.J. (2013). Establishing a casual relationship between intervention to promote

self-determination and enhanced student self-determination. *The Journal of Special Education*, 46(4), pp: 195-210.

Wullink, M., Widdershoven, G., van Schrojenstein Lantman-de Valk, H., Metsemakers, J., & Dinant, J. G. (September 2009). Autonomy in relation to health among people with intellectual disability: a literature review. *Journal of Intellectual Disability Research*, Volume 53, Number 9, pp: 816–826.

ΥΠ.Ε.Π.Θ. (2004). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Εργαστηρίων Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης*, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο: Τμήμα Ειδικής Αγωγής.

ΥΠ.Ε.Π.Θ. (2003). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών για την εκπαίδευση Παιδιών με Βαριά Νοητική Υστέρηση*, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο: Τμήμα Ειδικής Αγωγής.